
DEMOCRÀTIQUES PER A LA SEGURETAT?

TAMAR PITCH

Professora de sociologia i filosofia del dret de la Universitat de Perusa (Itàlia)

La pregunta del títol no és retòrica. El projecte Cittasicure,¹ de la regió italiana d'Emília-Romanya, es va dur a terme amb l'objectiu d'establir els termes teòrics, polítics i estratègics de la seguretat de les seves ciutats dins un marc de referència cultural que dóna la màxima importància a la prevenció social i la tutela dels drets dels habitants de la ciutat, i posa entre parèntesis les respostes purament repressives.

Aquest projecte es situa en l'àmbit de les polítiques i els projectes empresos a escala europea, en concret a Gran Bretanya, França i Espanya. L'autora repassa aquestes experiències per referir-se finalment a les conclusions personals extretes de la seva recerca sobre la dimensió de gènere de la seguretat.

The question in the title is not rhetorical. The Cittasicure project, developed by the Italian region Emilia Romagna, aimed at establishing the theoretical, political and strategic terms of security in the cities, in a framework of cultural reference that gives vital importance to social prevention and protection of the citizenship rights, and leaves purely repressive answers aside.

This project is in line with policies and projects developed at European level, concretely in Great Britain, France and Spain. The author reviews these experiences to finally show her personal conclusions after her research on gender dimension of security.

1. EL MARC POLÍTIC I TEÒRIC

El pas de la preocupació per l'ordre públic a l'alarma entorn de la seguretat ciutadana ha estat analitzat actualment en nombroses ocasions² i reconduït, en gran part, per les transformacions econòmiques i socials, i per la ideologia concomitant, que es troben sota el nom de neoliberalisme.

Si fem un resum de les diverses argumentacions, es concep l'obsessió per la seguretat com l'altra cara de les polítiques neoliberals, la manera de regular la pobresa i la marginació social, d'empènyer els insurrectes a acceptar treballs precaris pagats a sota preu i no regulats, de respondre de manera substitutòria i instrumental a la idea d'inseguretat comuna en l'àmbit social, d'enfocar cap a la «crimi-

1. Per obtenir informació i accedir als nombrosos materials sobre el tema —treballs de recerca, quaderns, reflexions polítiques— duts a terme pel Comitato Città Sicure de la regió de l'Emília-Romanya, adreceu-vos a: cittasicure@regione.emilia-romagna. El responsable de l'estructura és Cosimo Braccesi.

2. Vegeu, per exemple, O'Malley (1992); Feeley, Simon (1994); De Giorgi (2000), i Wacquant (2000).

nalitat» descontents i problemàtics, de construir «enemics desitjables» (*suitable enemies*, Christie 1986), enemics fàcils (immigrants, drogoaddictes, prostitutes i joves de les perifèries urbanes) sobre els quals descarregar les tensions i els conflictes generats pels canvis del mercat del treball, la desocupació estructural i el dèficit creixent de les garanties socials. L'obsessió per la seguretat sembla que tindria dues funcions: el control i la disciplina a través de la creació de noves classes perilloses i alhora l'adequació de la força de treball a les noves regles del mercat, i la legitimació dels poders públics, avui privats, d'altres fonts de legitimació.

En l'àmbit més específicament cultural, es posa l'accent en la seguretat insegura (Bauman 2000), la condició de por i patiment comuna i indefinida que ens empeny a trobar raons properes i locals per preocupar-nos, davant les quals tenim la sensació de poder-hi fer «alguna cosa» i controlar la situació. La impotència pel que fa a allò que realment amenaça la nostra seguretat, és a dir, el desplegament actual de les forces econòmiques i de mercat —entre altres coses, presentat com a «natural» en l'ordre de les coses i, com a tal, inaccessible a les voluntats polítiques i humanes en general— ens porta a preocupar-nos continuadament per algun motiu, però un motiu que pensem que podem controlar directament, és a dir, un motiu proper i local: nosaltres mateixos, casa nostra, el nostre barri o la nostra ciutat.

D'una banda, doncs, les polítiques de seguretat mostren la impotència i l'allunyament de la política respecte del control de les grans transformacions actuals, i de l'altra, ens indiquen i creen la subsegüent restricció i empobriment de l'esfera pública: les accions col·lectives de base a les quals donen lloc (organitzacions de ciutadans, rondes de reconeixement, manifestacions contra la prostitució i els immigrants, etc.) no són tan sols temporals i puntuals, sinó privades i d'iniciativa privada, adreçades a la creació, com a màxim, de «comunitats de col·laboradors», que es mantenen unides pel sol fet que s'identifiquen amb un enemic comú.

Les competències en la qüestió criminal convergeixen de grat a elaborar una temàtica de la seguretat com a element central. I des dels anys setanta s'assisteix a un canvi en els escrits sobre criminologia, tant de «dretes» com d'«esquerres», que passen de la preocupació per les causes de la delinqüència a les seves conseqüències, de situar el delinqüent en un lloc central a situar-hi les víctimes, de centrar-se en l'individu a centrar-se en la població: de desviació, control i ordre a coneixement, risc i seguretat; de preocupacions, en certa manera, morals a preocupacions per la seguretat; de la prevenció social a la prevenció situacional (i a l'«estat penal», vegeu també Garapon i Salas 1996). Segons De Giorgi, el paradigma positivista, d'una manera o altra, base de totes les teories i anàlisis de la qüestió criminal des del segle XIX, ha estat posat en qüestió: les causes de la desviació i la delinqüència, per molt que es trobin (o s'hagin trobat) en la biopsicologia individual o el context social, ara es deixen entre parèntesis (Cohen 1985). Les tècniques i les estratègies de control es posen a la teoria i a la pràctica independentment d'una investigació sobre les causes dels fenòmens que cal controlar i reprimir. Les instàncies de reforma social i moral que, per bé o per mal, inspiraven la cerca en les causes dels «problemes socials» perden força i sentit en el context de les retallades cada vegada més radicals de la despesa pública i en l'afirmació complementària d'una ideologia neoliberal que prioritza la importància de la inicia-

tiva privada, la responsabilitat personal, el mèrit individual i la necessitat d'una retirada de l'Estat i les intervencions públiques, que són acusats de produir dependència i irresponsabilitat individual.

La «tragèdia dels béns comuns» té, doncs, dues conseqüències complementàries: s'adopta una actitud moral davant la pobresa (el pobre que ho mereix s'adapta i accepta els programes de benestar laboral, és a dir, qualsevol oferta de feina, provisional, flexible, mal pagada, no regulada, per tal de no dependre d'allò que ha passat d'Estat social a assistència pública) i es desmoralitza el control, és a dir, l'exercici d'un control i una disciplina més orientats a les conseqüències que no pas a les causes, ocupats a definir les fronteres entre els pobres que mereixen més i les classes perilloses, aquestes darreres constituïdes sobre una base d'indicadors que identifiquen poblacions i prescindeixen de causes socials i motivacions individuals. El símbol d'aquest control «fora de la moral» és la disseminació de càmeres de vídeo de circuit tancat en el territori urbà, als espais públics i semipúblics de la ciutat, a més de la proliferació de policies privades i de vigilància: el que compta és vigilar, no castigar; prevenir el risc de victimització, no el risc que es cometin infraccions; assegurar-se que les mercaderies no seran robades i els clients i els consumidors no seran molestats, més que redimir, reeducar i rehabilitar els delinqüents.

Al mateix temps canvia, en els discursos públics però també en el sentit comú, el significat de *ciudadà* i de *ciudadania*: l'autèntic —o bon— ciudadà és aquell o aquella que actua per ell mateix, que tot sol o tota sola proveeix les necessitats pròpies i de la seva família, que assumeix tot sol els riscos de la vida, contracta assegurances privades i adopta un estil de vida adequat —no fuma, menja i beu aliments saludables i té cura del seu cos mitjançant l'exercici físic, de manera que la malaltia i la mort són a les seves mans.

2. CRIMINOLOGIES I POLÍTIQUES DEMOCRÀTIQUES

Ara bé, i és d'això que em voldria ocupar aquí, el traspàs d'ordre públic a seguretat ciutadana també ha estat interpretat d'una altra manera, que pressuposa competències i polítiques que, tot i que comparteixen alguns arguments amb els anomenats neoliberalis o neoautoritaris, se n'allunyen, o pretenen allunyar-se'n, en d'altres.

Ordre públic, en definitiva, és una locució que ens remet a una ordre que ve de dalt per salvaguardar l'Estat i les seves institucions d'amenaques que poden provenir dels mateixos ciutadans, allà on la seguretat és obviada com a dret dels individus, tutela i protecció no de l'Estat per part dels ciutadans, sinó dels ciutadans per part (també) de l'Estat. L'accepció més «democràtica» de seguretat respecte de l'ordre públic pot tenir i té desviacions diferents.

Certament, la desviació més evident és la privada i d'iniciativa privada: no tan sols en el sentit que els ciutadans mateixos són els primers que s'han d'ocupar de la seva seguretat, sinó també en el sentit que l'accepció de ciudadà emprada és la que s'ha descrit en primer lloc, és a dir, la que deixa fora una bona part dels habitants de la ciutat (pobres, vagabunds, drogoaddictes, prostitutes i immigrants) i els constitueix com les amenaces principals d'aquesta seguretat.

Jo voldria, però, posar en qüestió una altra desviació: la que considera la seguretat com a bé públic i dret de cadascú, i les competències que hi ha implicades, per entendre si les polítiques aplicades per aquesta desviació tenen possibilitats de contrarestar que la seguretat vagi a la deriva, tal com sembla predominantment.

Deia, poc més amunt, que sobre la seguretat urbana convergeixen criminologies neoautoritàries i criminologies postcrítiques. Cal dedicar algunes paraules a aquestes darreres.

Les criminologies crítiques, als anys seixanta i començament dels setanta, ja es distingien per una postura antietiològica: el problema no és tant indagar sobre les causes dels comportaments criminals, sinó estudiar com i per què alguns individus i poblacions es converteixen en delinqüents. Com que aquestes criminologies tenien una connotació marxista, pressuposaven en realitat una circularitat de l'etiologia criminal: la delinqüència com a resultat d'una doble selecció: la primera, sobre el pla de les desigualtats econòmiques i socials; la segona, implícita en la creació de béns tutelats penalment. Totes dues convergien en l'atribució de l'estatut de delinqüència a individus dels grups i de les classes més pobres i desfavorides. És a dir, la delinqüència com a bé negatiu distribuït de manera desigual. Els temes predilectes d'aquesta criminologia són els processos de criminalització i d'estigmatització, el funcionament dels agents de control social o l'origen, la condició i la funció de la presó i altres institucions absolutes. Aquí, els «delinqüents» són part dels «oprimits», «víctimes» d'un sistema social injust.

El canvi d'èmfasi dels «delinqüents», com a oprimits i víctimes, cap a les seves mateixes víctimes es troba, a partir de la segona meitat dels anys setanta, en dues versions de les criminologies crítiques, paradoxalment oposades.

Els abolicionistes (vegeu, per exemple, Bianchi i Van Swaaningen 1986) porten a conseqüències extremes la idea que el sistema de justícia penal no tan sols és injust, sinó que per si mateix produeix i reproduïx delinqüència, i en proposa una deformació i una desinstitucionalització que apunta cap a un nou protagonisme de les víctimes de la infracció. La idea és la de restituir el conflicte del qual la infracció comença és signe i símbol per a tots dos rivals, és a dir, l'autor de l'ofensa i la persona ofesa, la víctima, en una funció de desconstrucció radical de la pena. Avui aquesta idea s'entén al revés *dins* del mateix sistema de justícia penal, en la forma de la mediació penal, a Itàlia en el context de la delinqüència juvenil, però en altres països en el context de l'ordinària³ (la qual cosa dóna lloc, a parer meu, a un risc elevat de privatització de la mateixa justícia penal).

Dins de la qüestió criminal atorguen un lloc central a les víctimes també els anomenats realistes d'esquerres anglesos (vegeu, per exemple, Young 1986), segons els quals aquestes pertanyen al mateix univers dels desastres socials i ambientals dels autors de les infraccions i, d'aquesta manera, són objectiu d'una discriminació

3. La proliferació actual de la mediació penal, social o familiar com a sistema de resolució de conflictes s'hauria de qüestionar més a fons. D'una banda, fa palès un dèficit de comunicació social i de sociabilitat en general, que el mediador de professió hauria de suplir; de l'altra, produeix, a parer meu, una visió massa plana dels conflictes, com si tots els conflictes fossin horitzontals i no impliquessin cap diferència de recursos i de poders.

doble: per part del sistema social i per part de la delinqüència de carrer, la qual, diuen, és un veritable problema que s'ha de prendre seriosament, justament pel fet que produeix subsegüents víctimes potencials a les zones i als barris més pobres i degradats. Els realistes són dels primers que han investigat la victimització local, és a dir, limitada a una zona urbana especialment desfavorida.

Ara bé, la literatura sobre les dones també contribueix a l'èmfasi en les víctimes, remarca que les víctimes potencials de gènere femení són esteses, pesades i sovint ignorades tant pels agents de control social com pels criminòlegs. Una victimització que té a veure amb un seguit de molèsties, actes incívics i autèntica violència de caire sexual i familiar, però també amb la dificultat per fer-les aflorar a causa de la indiferència de les institucions, el masclisme de la policia i els jutges i uns processos penals que converteixen les mateixes víctimes en imputades.

L'èmfasi en les víctimes és allò que orienta les investigacions sobre el risc de victimització i sobre la por de la delinqüència, pilars científics dels textos sobre seguretat ciutadana.

Molts estudiosos sobre la delinqüència postcrítics (s'hauria de fer un discurs diferent pel que fa als abolicionistes), obertament democràtics, comparteixen, doncs, una sèrie d'arguments, que es podrien resumir de la manera següent: la por de la gent s'ha de prendre seriosament, justament perquè és un fet, no importa si justificat o no per la taxa de delinqüència urbana creixent, i no s'han de deixar aquestes preocupacions a la gestió de les forces conservadores, que les apaivagarien en un sentit repressiu i neautoritari. La microdelinqüència urbana és, d'altra banda, un problema sobretot per als més febles i desfavorits, que tenen més dificultats a l'hora de defensar-se o de refer-se'n. La seguretat s'ha d'entendre com un bé públic i com un dret de ciutadania i, per tant, s'ha de produir com a tal. Els actors de la seguretat no poden ser només els agents nacionals i que fan una oposició repressiva (les diverses policies, vigilants, etc.), sinó també les institucions locals, per les dues raons següents: perquè en realitat són les que reben de manera natural les demandes i les queixes de la ciutadania, i perquè poden implementar polítiques de proximitat i de veïnatge a la mateixa ciutadania.

Hi ha contradiccions que són paleses entre els diversos arguments: mai no és prou clar si prendre's seriosament les preocupacions de la gent significa assumir que té raó, és a dir, assumir que realment la delinqüència urbana és l'origen d'aquestes preocupacions —cosa que comportaria accions diverses, repressives i socials, oposades a aquesta microdelinqüència—, o bé que allò sobre el qual cal indagar i de què cal fer-se càrrec és sobretot aquest malestar, independentment de les seves causes, per mitjà d'accions adreçades a crear més confiança, i no pas que s'oposin a la delinqüència o a la tutela i a la protecció de la ciutadania.

Aquestes contradiccions emergeixen de manera puntual en els dos tipus d'investigacions que s'han emprès: les enquestes sobre la victimització i la investigació sobre la por de la delinqüència, de la qual parlaré tot seguit. En primer lloc, tanmateix, cal esmentar que les criminologies postcrítics destaquen, almenys en part, per la recuperació d'algunes preocupacions típiques de la criminologia reformista dels anys cinquanta i començament dels anys seixanta. En part, perquè aquestes serveixen de rerefons, o de justificació, d'investigacions que en realitat

estan d'acord amb les criminologies conservadores, actuaries, «administratives», amb les quals comparteixen que s'assumeixi la noció de risc i la importància de l'èmfasi en les víctimes. Tanmateix, la seva intenció i els projectes a què donen lloc són, en canvi, anàlegs als de les criminologies del benestar (en especial Merton), ja sigui perquè apunten a una prevenció social més que a una de merament situacional (requalificació del territori, posada en xarxa dels serveis públics i privats, creació de llocs i situacions de participació i sociabilitat), ja sigui perquè, i al mateix temps, fan referència a una noció de «ciudadà» tendencialment inclusiva (vegeu els projectes de diàleg i en què es posen en relació les prostitutes i els habitants del barri).

Aquestes criminologies es mouen, doncs, en una doble vessant molt estreta i difícil: d'una banda, la gran divergència cultural i política amb les criminologies i els projectes neoconservadors i, de l'altra, l'intent de fer contrastar l'hegemonia cultural i política tot assumint-ne les preocupacions principals.

Pel que fa a l'estretor d'aquesta doble vessant tenim signes visibles com ara els problemes inherents als dos instruments principals emprats per analitzar seguretat i inseguretat: les investigacions sobre el risc de victimització i les investigacions sobre la por de la delinqüència.

Les primeres, aparegudes per donar compte de l'anomenada xifra obscura d'infraccions —és a dir, les infraccions que no consten a les estadístiques judicials i criminals— ara són emprades (també) per reconstruir els perfils de les víctimes. De fet, de certes infraccions, en són víctimes algunes persones més que unes altres: això afavoreix una reflexió entorn del risc que les persones amb unes característiques determinades (personals, socials, situacionals) siguin víctimes potencials d'infraccions concretes. La crítica de bona part d'aquestes reflexions de caire feminista porta a una extensió del concepte de víctima potencial, de manera que ara, especialment, aquestes investigacions inclouen no tan sols demandes sobre fets considerats infraccions, sinó també sobre ofenses o accions incíviques no definides com a tals de les quals són víctimes les dones més que no pas els homes.

L'establiment dels perfils de les víctimes potencials es pot utilitzar per pensar diverses polítiques de prevenció: i tanmateix la resposta més conseqüent consisteix, a parer meu, en una identificació del risc i en una responsabilització també individual. La constatació, per exemple, que corren més el risc de ser víctimes d'infraccions de violència els homes joves, i al contrari, que són les dones joves, separades, amb una feina dependent, les que poden córrer més el risc d'assetjament i violència sexual pot portar, d'altra banda, a projectar polítiques adreçades a disminuir aquests riscos, potser a través de campanyes d'informació i educació, vigilància dels llocs considerats com a més perillosos per als joves, establiment, en els convenis laborals, de normes contra l'assetjament sexual; però, més típicament i probablement, porta a atribuir a les víctimes potencials la càrrega, individual, de prevenir el risc de victimització per mitjà de l'adopció de comportaments i conductes prudents. Tal vegada (sovint en el cas de les dones) aquest resultat és explícit: com ara quan el cap de la policia exhorta les dones a no agafar el tren en què un assassí en sèrie ja n'ha mort tres o quatre; més sovint, és una resposta implícita en la creació d'un perfil, en el qual el risc va connectat amb les característiques de la persona; i a les dones solteres, en certa manera, se les adverteix i se les posa en guàrdia: els toca a elles

vetllar per la seva pròpia seguretat personal, a través de la cautela que han d'exercir per tal de quedar protegides dels riscos relacionats amb les seves mateixes característiques. Si no ho fan, se'ls atribuirà més fàcilment la responsabilitat de la victimització mateixa. «S'ho ha buscat», es diu normalment d'una dona que ha estat assetjada o violada de nit en un lloc solitari (Walklate 1991).

Però l'ús de les investigacions sobre la victimització presenta altres problemes. Per exemple, la selecció dels riscos. Ja es deia de les crítiques de caire feminista, que han portat a una ampliació dels riscos que tradicionalment es tenien en compte. Això indica, en primer lloc, que s'actua a través d'una tria de les lesions i les ofenses que s'han de tenir en compte. Aquesta tria no és, típicament, explícita ni argumentada. Amb tot, es basa en allò que ja s'ha pres en consideració (per qui?) com a acte criminal o ofensiu, és a dir, tot allò que ja s'ha considerat perillós, perjudicial o que pot produir alguna inseguretat. Així doncs, aquestes investigacions confirmen una selecció de riscos i de perills que ja s'ha fet en el passat o en altres llocs. El problema no tan sols fa referència a allò que n'ha estat exclòs (per exemple, la violència domèstica, que fins i tot quan s'hi inclou no és visible, perquè la investigació es fa a través de qüestionaris o entrevistes telefòniques que no encoratgen l'admissió de fets tan íntims i privats, i perquè aquest tipus de violència és sovint repetida i constant, és com un sistema de vida, més que un esdeveniment aïllat i puntual), sinó a tot el que no pot ser reconstruït com un episodi aïllat i/o no es presta a entrar en el paradigma corrent de la victimització.

Aquest paradigma, que actualment ha substituït el de l'opressió (Pitch 1989), reconstrueix una escena simplificada en què es troben els ofensors i les víctimes aïllades, unides tan sols per aquell esdeveniment puntual i aïllat que és la comissió d'una infracció o una ofensa. De nou, un exemple que fa referència a les dones pot servir per aclarir aquest punt. Una socialització construïda a partir de l'evitació dels riscos i la interiorització dels perills inherents a la circulació lliure pel món porta a aquella paradoxa que trobem en les investigacions sobre la por de la delinqüència, de la qual parlarem més endavant, és a dir, a la constatació que les dones manifesten més por que els homes, tot i que no són tan sovint víctimes potencials (sobretot en infraccions de violència física). Però podríem pensar, precisament, que les dones no són tan sovint víctimes perquè (o també perquè) adopten inconscientment unes rutines que els fan evitar els riscos més corrents de manera més eficaç que els homes. Aquestes rutines impliquen prohibicions i censurens que limiten la llibertat femenina més que no pas la masculina: però, si ens ho mirem d'una altra manera, configuren un clima generalitzat de «victimització» o, millor, potser, indiquen una situació que es pot definir tranquil·lament com d'«opressiva».

En definitiva, les investigacions sobre les víctimes potencials identifiquen i descontextualitzen els riscos i els seleccionen de manera que es pugui confirmar i reforçar una preselecció no argumentada i alhora presentada com a òbvia i natural.

Per acabar, caldria parlar també de l'ús que es fa del terme *víctima* per a qui ha patit una injúria o ofensa. La publicació d'aquestes investigacions dóna lloc a titulars als diaris com ara: «milions de víctimes a Itàlia»; quan, simplement, es dóna el cas que moltes persones han patit un furt, una estirada de la bossa, el robatori d'una moto o de la ràdio del cotxe. Quina relació hi ha entre haver patit violència

física, que t'hagin robat o que t'hagin pres la ràdio del cotxe? La qüestió és que el terme *víctima* s'utilitza de manera merament descriptiva, senzillament com l'estatus de qui ha patit una infracció o ofensa, mentre que *víctima* és un terme molt més fort i evocatiu, que requereix que se'l posi en relació amb allò que ha viscut la persona, amb la reconstrucció d'aquesta i la percepció que té la «víctima» de si mateixa. La no-innocència d'aquesta terminologia queda palesa en les campanyes dels mitjans quan es publiquen les dades: «milions de víctimes» vol dir un risc enorme per a tothom, una situació extremadament deteriorada, un patiment generalitzat i, alhora, la legitimació de les alarmes socials sobre aquests temes.

Ara ja fa molts anys que es fan investigacions sobre la por de la delinqüència, almenys als EUA.⁴ Les investigacions europees són de data més recent.⁵ Junta-ment, com deia, amb les investigacions sobre la victimització, constitueixen els pilars del debat i de les polítiques entorn de la seguretat ciutadana.

Por és un terme que no descriu allò que en realitat mostren aquestes investigacions. La major part, de fet, es basa en qüestionaris les preguntes dels quals indaguen més aviat en la percepció i la valoració del risc de convertir-se en víctimes d'infraccions o actes incívics, personalment o pel que fa a familiars i amics, o en general (n'és una excepció el valuós llibre de Merry (1981), que és, per contra, una investigació duta a terme mitjançant l'observació mentre es participa en una comunitat en què conviuen diverses ètnies). Percepció i valoració són dimensions cognitives i poden no tenir res a veure amb l'emoció de la por o amb el fet que s'actui amb comportaments coherents amb la por (Walklate 1997; Sparks 1992). Naturalment, els qüestionaris tenen cura d'incloure preguntes sobre els comportaments, com ara: se sent segur quan surt de nit pels carrers del seu barri?, però no són tan sols preguntes que en qualsevol cas demanen a l'entrevistada una valoració (cognitiva) del seu estat d'ànim. De nou, són preguntes que preseleccionen les situacions de risc: la nit i la foscor; quan, per a algunes persones, podria ser molt més paorosa la pròpia casa, en què potser es conviu amb un marit violent.

Així doncs, la determinació de la percepció personal del risc de victimització davant d'infraccions o actes incívics no tan sols no és idònia per retre compte d'un eventual estat d'ansia i dels comportaments consegüents de l'entrevistada, sinó que, a més, tota sola, no es pot emprar per valorar el grau de seguretat o d'inseguretat d'una zona determinada: perquè, de fet, això és una valoració i, com a tal, comporta tries, valors, models culturals i estils de vida. Respecte a quins estàndards una certa taxa de risc de victimització observada es considera alta o baixa?, amb relació a quins objectius personals i socials?, referent a quins estils de vida adoptats o preferits?

Algunes investigacions (pròpiament, les que no es duen a terme a través de qüestionaris o enquestes telefòniques) mostren, per exemple, algunes coses: que no hi ha relació directa entre les experiències de victimització i la «por»; que la

4. Vegeu, per exemple, Merry 1981, que en parla com d'un debat més que encetat ja aleshores.

5. Els anys vuitanta, a Gran Bretanya; vegeu, per a una panoràmica, *Differenza di genere e politiche di sicurezza nelle città europee*, 1998.

familiaritat amb certes persones, situacions i zones de la ciutat fa sentir seguretat amb aquestes persones i en aquestes situacions i zones, encara que en altres llocs tinguin fama de ser perillosos; que el costum de «córrer riscos» fa disminuir la percepció d'inseguretat personal; que, en poques paraules, com més recursos es tinguin que sostinguin i promoguin l'autonomia personal, la sensació de control personal i de la situació, amb més benestar es viu la ciutat (Pitch i Ventimiglia 2000). Això demostra tots els altres factors que entraran en joc en la valoració d'una situació determinada o zona com a insegura o com a segura, respecte de la simple determinació de la taxa del risc de victimització, i de la percepció individual d'aquesta taxa.

Les investigacions empreses pels criminòlegs democràtics no s'aturen aquí, naturalment, però no en prescindeixen i a aquestes, per bé o per mal, sempre es tendeix a fer-hi referència.

La qüestió de fons en realitat és bastant senzilla: l'èmfasi en la seguretat implica, per si mateix, prioritzar les preocupacions pel que fa a la delinqüència i a les víctimes seves potencials, en especial, de la delinqüència de carrer. I les investigacions pel que fa a les dones —que documenten com per a la meitat de la població el risc de ser una víctima potencial i la inseguretat estan relacionats amb esdeveniments i situacions de la vida privada, més que pública, a mans de coneguts, més que de desconeguts, dins les parets protectores de la casa o dels llocs de treball i a l'escola, i que fan referència a una situació global de més debilitat per part de les dones, en el sentit que tenen menys disponibilitat de recursos socials, econòmics i culturals— no han aconseguit, fins ara, desviar-se d'aquest enfocament de manera significativa.

3. LES EXPERIÈNCIES ANGLESA I FRANCESA

El fet que el problema, no tan amagat, de la qüestió de la inseguretat tingui relació amb la fragilitat del lligam social i la crisi de l'esfera pública és ben sabut, des de Durkheim en endavant. El nexa entre delinqüència i violència ciutadana i el dèficit de «solidaritat» també ha estat posat sobre la taula nombroses vegades, i teoritzat per molts sociòlegs de la desviació des de moments no tan recents.

La relació entre inseguretat, delinqüència i dèficit de lligam social, encara que no sigui nova, assumeix un nou relleu en el context del canvi de les polítiques locals contemporànies. Les zones urbanes amb una taxa de delinqüència urbana més elevada, es diu, són aquelles en què es concentren altres problemes socials, els quals són factors i alhora senyals de feblesa del lligam social i promouen un grau elevat d'inseguretat subjectiva. Fragilitat del lligam social també vol dir allunyar-se del control social primari, que porta a terme la família, les escoles, les associacions locals diverses, llocs i espais per a la participació civil i política, serveis socials, etc. Alhora, la disminució d'aquest control donaria lloc tant a un augment de la taxa d'infraccions i actes incívics com al creixement del sentit d'inseguretat general. En el fons, les polítiques de tolerància zero es mouen per arguments molt similars: de fet, la teoria dels «vidres trencats» diu que una zona en què el control social primari

i la participació cívica dels habitants són tan escassos que ni tan sols els vidres trencats per algun xicotot no es reparen, serà una zona en què els actes de vandalisme i les autèntiques infraccions tendiran a multiplicar-se. Tenir el carrer o el barri «en ordre» (reparar els vidres, netejar les escombraries, perseguir vagabunds, captaires, prostitutes, reprimir qualsevol petit gest poc cívic o desviació) desprèn dues funcions complementàries: per mitjà de la implicació de la participació dels habitants, promou la «solidaritat», i amb la indicació visible de la presència d'un control social general, descoratja que es duguin a terme altres infraccions o actes incívics.

En resum, darrere les polítiques repressives de Giuliani no és difícil trobar-hi una noció de «comunitat» que, potser amb altres noms, també trobem dins de les polítiques democràtiques oposades.

Però què s'entén per «comunitat»?

En primer lloc, constata, per exemple, Crawford (1999), que l'apel·lació a la comunitat se situa avui en un context de desresponsabilització progressiva de l'Estat i de les institucions centrals pel que fa a la producció de béns i serveis per a tothom i, al contrari, en un context de responsabilització de la ciutadania i, sobretot, del mercat privat d'assegurar aquests béns i serveis, incloent-hi la seguretat. Una delegació de responsabilitat que es basa en associacions entre entitats públiques (locals i nacionals), el mercat privat, associacions de ciutadans i el voluntariat. Aquesta delegació va acompanyada d'una retòrica de la participació activa i del «fes-t'ho tu mateix», que alhora que atribueix a les «comunitats» individuals el deure primari de vigilar-se a si mateixes, amaga els problemes socials i econòmics generals i contribueix a una «particularització» d'aquests mateixos problemes.

Fent una anàlisi llarga i detallada, Crawford emfasitza els problemes principals d'aquest enfocament, de la mateixa manera que descriu les polítiques contra la delinqüència en moltes ciutats britàniques, governades tant per laboristes com per conservadors. En últim lloc, l'apel·lació a la «comunitat» funciona juntament i contradictòriament com a fi i com a mitjà: és el fi de les polítiques locals contra la delinqüència, així com hauria de ser el mitjà per disminuir les taxes de delinqüència i accions incíviques i produir seguretat. Ara bé, és fàcil d'entendre que les zones més desfavorides són també aquelles en què és més difícil de promoure la participació i l'associacionisme, la qual cosa dona lloc, sovint i de grat, diu Crawford, a la culpabilització en bloc d'aquestes zones mateixes i, en definitiva, al seu abandó, legitimat pel fet que no ho han sabut «fer tots sols». La polarització creixent entre riquesa i pobresa adquireix a les ciutats americanes, però també en moltes d'angleses, una polarització residencial extrema (Davis 1993): apuntar a les comunitats locals acaba, en aquest context, per legitimar i fomentar particularismes i egoismes, la qual cosa produeix comunitats molt segures i en canvi llocs abandonats a la degradació i la misèria, patrullats i vigilats només als límits. La lògica és justament la de les «classes perilloses», de la divisió entre els pobres que ho mereixen i els que no ho mereixen, que són els que no saben, no volen o no poden sortir-se'n tots sols. El fet que aquestes siguin zones en què la desocupació entre els joves és molt alta, els serveis públics inexistents o en males condicions, les escoles públiques un desastre, etc. —tots aquests problemes no tenen res a veure amb la zona, sinó amb les polítiques econòmiques i socials nacionals (quan no són trans-

nacionals)— esdevé un fet secundari, gairebé un efecte més que una causa, en definitiva, una cosa que contràriament es pot atribuir a les mateixes «comunitats». Les víctimes d'aquests processos socials —vagabunds, drogoaddictes, immigrants, etc.— es converteixen en els culpables.

Moltes de les polítiques locals de seguretat que apuntaven a la «comunitat» a Gran Bretanya, per molt que ben intencionades, corren el risc, doncs, de fomentar processos que creen guetos posteriorment, ja que precisament l'exclusió de les persones i els factors que es perceben com a diversos i perturbadors és la raó de ser de la participació ciutadana.

Hem vist fenòmens d'aquesta mena, encara que en grau menor i fora d'un projecte de política local explícit, a les nostres pròpies ciutats, amb la formació de comitès cívics de carrer o de barri contra la prostitució, la drogoaddicció i/o els immigrants. Normalment, són fenòmens puntuals i temporals que no es consoliden institucionalment i no donen lloc a processos eficaços de participació ciutadana que es puguin desenvolupar en l'esfera pública. Tanmateix, la seva mateixa existència, encara que sigui efímera i local, té d'una banda l'efecte de reclamar per a ella mateixa i per als problemes considerats l'atenció dels polítics locals i nacionals i, de l'altra, assenyala la disponibilitat de la ciutadania per «sortir-se'n». D'aquest punt, en tornarem a parlar.

L'ambigüitat implícita a les polítiques que apunten a la «comunitat», i que són en molts sentits polítiques situacionals, sembla que es dissol en l'experiència francesa, que fa referència a la prevenció social. Amb aquest terme entenem una sèrie d'accions adreçades globalment a zones que tenen dificultats, més que no pas als autors o a les víctimes potencials d'infraccions o actes incívics, com en el cas anglès. «Millorant les condicions de vida en un barri, lluitant contra la segregació, els responsables esperen actuar indirectament contra la delinqüència i contra la inseguretat. Aquí la policia deixa de tenir la seva preeminència a favor dels responsables polítics locals, especialment els ajuntaments. [...] Si cal, es parla de polítiques de la ciutat més que específicament de prevenció de la delinqüència. La força d'aquest model rau en l'intent d'evitar, o almenys de limitar, que determinades zones urbanes es converteixin en guetos; el risc que corre és que sovint no té prou especificitat i es dirigeix a accions poc precises de les quals és difícil valorar l'impacte» (Robert 1994, 47). Aquests projectes, a més, són condicionats i limitats per dos factors decisius més. El primer és l'existència de bosses de desocupació endèmica i estructural, el segon és que aquesta desocupació tendeix a concentrar-se espacialment en algunes zones urbanes, les quals, a més, són aquelles en què tendeixen a establir-se grups antics i nous d'immigrants. Tot això fa que els projectes de prevenció social siguin massa generals, de manera que sigui difícil valorar-ne l'impacte en el sentiment d'inseguretat, o no prou generals, de manera que no tinguin cap efecte en la situació econòmica social i cultural d'aquests barris.

En realitat, les anomenades polítiques socials de prevenció es posen en marxa a França a través de l'informe Bonnemaïson (1982), encarregat com a resposta als desordres urbans de moltes ciutats franceses l'estiu de 1981. L'informe identifica un problema, la «violència urbana», i insisteix en la necessitat de trobar una estratègia d'integració i solidaritat a través d'associacions entre agents penals

i agents socials. Els programes de descentralització política i administrativa han comportat, entre altres coses, la creació dels «consells locals per a la prevenció de la delinqüència», que actualment actuen a gairebé totes les ciutats grans i mitjanes de França. Dirigits per l'alcalde, es componen de representants dels diversos ministeris (justícia, joventut i esport, educació, benestar) i dels actors sobre el terreny (assistents socials, representants de les associacions locals, etc.). El govern socialista ha decidit prendre's seriosament la qüestió de la inseguretat ciutadana i es proposa actuar sobre les suposades causes que la generen, paleses en el creixement real de la violència ciutadana així com en la degradació social i urbana més en general.

Wacquant critica aquesta lectura des del fons i la consigna a la importació dels models americans de criminalització de la pobresa, i considera la «violència urbana» no tan sols com un concepte genèric i sense el suport de les dades, sinó com el resultat d'un procés de construcció política i cultural que unifica entre si fenòmens diversos i de diversos orígens. Segons Wacquant, les polítiques de prevenció «social» en realitat són polítiques de seguretat que amplien l'àmbit del control policial i de la vigilància administrativa de determinades zones i barris, a l'últim, amb allò que Wacquant anomena «una tenalla informàtica», és a dir, la recollida de dades per part de les administracions locals per crear «un dossier departamental únic sobre els individus i nuclis familiars dels quals es fan càrrec... Les tipologies estan destinades explícitament a cartografiar el departament des del punt de vista social, amb identificació de les zones amb una concentració elevada de persones dependents o en risc».⁶

Si la lectura de Wacquant sembla radical, alhora no hi ha dubte que la descentralització i l'èmfasi en la política de la ciutat han portat a una atenció concentrada a les perifèries urbanes, de tal manera que la «qüestió social», a França, s'ha reconfigurat totalment com a tema que afecta la població d'aquestes perifèries, les quals han esdevingut l'objectiu de les activitats de prevenció de la delinqüència promogudes pels consells. Mentre que algunes investigacions suggereixen que l'actuació pràctica dels contractes de prevenció de la delinqüència en aquestes zones ha tingut l'efecte d'atorgar un lloc central a la reintegració de zones amb males condicions de la ciutat en conjunt i millorar la qualitat de la vida urbana en general (Lazerges 1995), ens podríem demanar també quins poden ser els efectes a llarg termini de polítiques socials adreçades a defensar la «prevenció del delicte», i d'altra banda concentrades en zones determinades de la ciutat. Pot passar que a França, de la mateixa manera que a Itàlia o en altres llocs, sigui més fàcil obtenir recursos de part de les administracions locals sota l'etiqueta de la lluita contra el delicte: però aquesta justificació porta amb ella mateixa un estigma i contradiu, almenys en principi, l'universalisme dels drets socials, que diuen que determinats recursos pertanyen a tothom i de manera incondicional, o almenys independentment del fet de viure en una zona considerada d'alt risc pel que fa a violència i criminalitat.

6. Wacquant, L. *Parola d'ordine: tolleranza zero*. Milà: Feltrinelli, 2000, p. 88 i 89.

Quant a la lògica de les polítiques criminals de benestar, aquestes destaquen per estar gestionades localment, la qual cosa pot ser alhora un avantatge i un desavantatge. Un desavantatge, en el sentit que les qüestions sobre les quals intervenen no tenen, la majoria de vegades, orígens locals, la qual cosa corre el risc de fer-les més properes a polítiques situacionals que no pas a polítiques realment socials (és, en uns altres termes, el risc temut per Robert, esmentat abans). Un avantatge, perquè poden posar en funcionament cercles eficaços entre institucions i ciutadania, que són importantíssimes avui dia, en una estructura que delega poders centrals a l'àmbit regional i local, i en el qual aquest últim se serveix d'associacions amb el mercat, el voluntariat i el tercer sector.

4. QUIN TIPUS DE SEURETAT

La meitat de la població urbana té comportaments de prevenció i evita llocs, persones o horaris de l'espai urbà de manera més acusada que l'altra meitat. És a dir, les dones es neguen, sovint inconscientment, llibertat de moviments i freqüentació de llocs, sobretot pel que fa al temps lliure de la feina i de les obligacions familiars, de manera que redueixen de manera remarcable maneres de fer que, al contrari, són obertes als homes.

La «por de la delinqüència», com nota Madriz (1997), funciona com a controlador del comportament femení, i el restringeix dins dels límits definits per allò que es considera adequat i acceptable per a les dones «de bé». Al contrari, els esdeveniments de victimització poden ser utilitzats, i ho són sovint, per confirmar aquests límits: aquestes coses passen als qui superen aquests límits; al cap i a la fi, són coses «merescudes».

En això no hi ha res de veritablement nou: des dels seus inicis, la literatura sociològica, així com la novel·la, els discursos públics i els mitjans, insisteixen en les oportunitats que s'ofereixen als homes a la ciutat i, al contrari, en els perills que hi corren les dones. Walkowitz (1992) demostra que els delictes de Jack l'Esbudellador a la Londres de finals del segle XIX es van emprar no tan sols per marcar les fronteres entre les classes benestants i pobres de l'East End londinenc, sinó també per fer d'espantaocells per a les dones: el lliure ús de la ciutat és vetat a les dones «de bé»; la que transgredeix és castigada, com passa amb les prostitutes, símbol extrem de la llibertat (sexual) de les dones.

Totes les investigacions disponibles mostren com «la por de la delinqüència» encara funciona en aquest sentit, encara que les dones siguin aparentment menys sovint víctimes potencials que els homes, almenys pel que fa a esdeveniments caracteritzats per la violència física. Les investigacions sobre la por de la delinqüència diuen que les dones tenen més por que els homes; les investigacions sobre victimització diuen que estan menys exposades a patir infraccions greus (com robatoris). És clar, això es pot relacionar amb les precaucions majors que prenen les dones, que adopten comportaments, sovint rutinaris, que consisteixen a evitar llocs i hores «de risc».

Tanmateix, la por més gran pot referir-se, i s'ha referit, a les possibilitats més

grans que tenen les dones de ser víctimes potencials d'esdeveniments que no afecten —o no afecten amb la mateixa i intensitat— els homes: actes incívics, ofenses, molèsties i violència de rerefons sexual. Però hi ha una altra qüestió decisiva, que posa molt en dubte l'èmfasi sobre la seguretat en els espais públics: les dones són més sovint víctimes potencials a la intimitat familiar, en els llocs de treball i d'estudi per part de parents, amics i coneguts que no pas a l'exterior per part de desconeguts.

Ara bé, que això es consideri un capítol a part, l'excepció que confirma la regla (és a dir, la por dels espais públics), sembla sostingut per les investigacions que demostren que les dones estan més preocupades per la delinqüència de carrer. Parlava abans dels problemes intrínsecs d'aquestes conclusions. De fet, recerques dutes a terme segons diverses metodologies, amb entrevistes en profunditat i a través de grups analitzats, per exemple, aporten uns altres resultats. Posen en evidència, abans que res, que la principal por femenina està relacionada amb amenaces respecte al propi ésser sexuat i sexual, a la interiorització profunda de vulnerabilitat i feblesa connectades amb el fet de ser dones, a un dèficit de confiança pel que fa a les relacions interpersonals amb l'altre sexe. Perquè, si ara alguns criminòlegs es comencen a prendre seriosament el fet que la primera cosa que caracteritza criminalitat, violència i actes incívics és el gènere dels autors, en gran majoria masculí, la masculinitat del perill i de l'amenaça continua essent sobretot una peculiaritat de l'experiència i la consciència femenines.

Hem sentit moltes dones al llarg de la nostra investigació (Pitch i Ventimiglia 2000) que no s'esforcen a anar més enllà dels llocs comuns del perill urbà i relacionen les figures estereotipades de la por (immigrants, vagabunds, drogoaddictes, bojos) amb els homes en general. La consciència del sexe que fa por no la tenen els homes, però en canvi és present a les dones, encara que sovint de manera contradictòria, pel fet que són de nou els homes els escollits per donar seguretat personal. En resum, la relació amb el mascle es connota perquè dóna lloc a una típica relació de doble lligam: l'home és alhora l'amenaça i la protecció, cosa que revela una dependència duradora del mascle i una percepció de si mateixa com a ésser intrínsecament feble i incapaç d'afrontar tota sola situacions difícils. Ara bé, aquesta situació també s'entén i es lamenta, com indica el desig de moltes de les nostres entrevistades de seguir cursos d'autodefensa, no tan sols o no tant per «la fantàstica satisfacció de veure'l estès a terra», sinó per adquirir confiança en si mateixes i guanyar aquell sentiment de feblesa i vulnerabilitat profundament arrelat a la socialització.

Per totes aquestes raons, les dones construeixen i entenen la seguretat de manera molt diferent d'allò que resulta no tan sols de la major part de les investigacions, sinó de la retòrica i de les polítiques públiques. Si busquem una mica més endins dels llocs comuns i ens interessem seriosament per les dificultats de la meitat de la població urbana, descobrim que aquesta meitat reclama i té necessitat de més llibertat, i no pas de més protecció. Les transformacions del sentit d'elles mateixes de les dones han donat lloc a noves aspiracions, que configuren la «seguretat» com la condició gràcies a la qual es pot arribar a fer tries, aconseguir desitjos, en poques paraules, córrer riscos, allò que es configura com la possibilitat d'utilitzar la ciutat i els seus recursos com a mínim amb la mateixa comoditat que els homes.

Com que el mascle és l'amenaça i els mascles no poden ser simplement arres-tats, expulsats, tancats dins unes parets, en un gueto (com els immigrants, drogo-addictes, vagabunds), sinó que són els éssers amb qui es conviu quotidianament i amb els quals s'estableixen relacions continuades i significatives, les mesures característiques contra la delinqüència i, encara més, les retòriques públiques entorn de les mesures que cal prendre per donar seguretat a la ciutadania són, des del punt de vista de les dones, il·lògiques.

Això no vol dir que moltes dones no participin en campanyes contra les figures estereotipades del perill urbà. Realment això testimonia l'èxit que afavoreix —malgrat que totes les investigacions ho desmenteixin i l'experiència pròpia també— el nexa entre amenaça sexual i estranger, desconegut: els qui violen són els «altres» homes, els estrangers, els desconeguts. Divulgat per la resta, confirmat pels mitjans (Maneri 1998) i que serveix per traçar les fronteres entre els homes bons, «nosaltres», i els dolents, «els altres». És només un dels efectes, però també un dels elements que sostenen el doble lligam, la dependència econòmica, social i cultural de l'home sota la qual viuen encara moltes dones.

Com més dones adquireixin la independència, menys fort serà el doble lligam, més evident el desig d'alliberar-se també interiorment i menor la disponibilitat a mobilitzar-se només contra les figures estereotipades del perill: si no és que aquesta mobilització (en tornaré a parlar) serveix i, en cert sentit, és viscuda com a modalitat de protagonisme i motiu de llibertat i visibilitat.

Si el que necessiten les dones és més llibertat i no més protecció, si aquesta llibertat no és assolible allunyant l'amenaça més enllà de les fronteres i tancant-la entre les parets d'una presó, només pot tenir a veure amb l'augment de la independència de les dones, de la seva autonomia. Independència i autonomia, al seu torn, tenen a veure amb la disponibilitat de recursos: econòmics, socials, culturals.

A aquesta conclusió s'hi arriba, també, per una altra via.

En una investigació duta a terme seguint una metodologia etnogràfica en un barri amb una composició ètnica i cultural mixta, fa molts anys Merry (1981) feia aflorar la dimensió cultural, i alhora col·lectiva, d'allò que es defineix i percep com a perillós. Allò que és perillós és en primer lloc allò que està «fora de lloc», que no pertany als mapes cognitius i valoratius corrents, propis del grup al qual pertanyem. És a dir, allò que no és previsible i controlable: l'estranger, per l'ètnia o l'estil de vida. Al mateix temps, i de manera complementària, la por del desconegut té a veure amb els sentiments de vulnerabilitat, d'impotència, control escàs de les circumstàncies de la pròpia vida: com més forts són aquests sentiments, més por tindrem d'allò que no coneixem. La major sensació d'inseguretat femenina té a veure amb aquests dos elements. Les dones, dit una mica de pressa, disposen de menys recursos econòmics i socials, i per a elles l'estranger no és només aquell que és diferent ètnicament, per la cultura o l'estil de vida, sinó qualsevol home. En aquestes condicions, les dones no poden córrer riscos: el cost és massa elevat. D'altra banda, quan en corren i els va malament, se les culpabilitza, també això forma part d'aquest cost.

Hi ha una relació estreta entre córrer riscos i confiança. Confiar en algú és arriscar-se. Serà més fàcil arriscar-se, i així ampliar la confiança, com més recursos es tinguin, perquè el cost d'una traïció serà més baix. I els riscos s'han de córrer, si

no volem limitar i censurar els nostres desitjos, opcions de vida, innovacions, experimentacions. El fet de córrer riscos, no per casualitat prohibit a les dones, és equivalent a més llibertat i a menys tutela.

Si hi ha un dèficit de confiança generalitzat a les nostres societats, aquest dèficit és més greu per a les dones. La seva (nostra) situació indica que allò que necessitem són polítiques que produeixin confiança, que potenciïn que nosaltres (i tota la resta) puguem córrer riscos. I aquestes polítiques requereixen mesures adequades de política social, econòmica i cultural.

5. CIUTADANIA I INSTITUCIONS

Ara voldria tornar al punt del protagonisme de la ciutadania. Les mobilitzacions contra la delinqüència, normalment efímeres i puntuals, s'adrecen sovint contra alguna cosa i algú que es percep com a estrany, font de disturbis i degradació (prostitutes, immigrants i drogoaddictes), i tenen una connotació privada i d'iniciativa privada (casa meva, el meu carrer, el meu barri). És un mecanisme conegut i antic: la cerca d'un cap de turc, la compactació sobre la base de la por i la identificació del «que es desvia». Vist des d'aquest vessant (amb els ulls de Durkheim, per exemple, o d'Erikson), és el fenomen pel qual l'allunyament de la diversitat serveix per confirmar la norma i reforçar la cohesió del grup. Té, doncs, a veure amb un sentiment de fragilitat del lligam social, que es pretén reconstruir castigant el qui és imputat de provocar-la. La mateixa mobilització, precisament perquè és efímera, causa la sensació d'un sentiment de comunitat retrobat, de la revitalització d'un lligam.

La crisi dels partits polítics de masses, de les seves formes associatives i participatives, ha deixat un buit en què prenen forma modalitats associatives diverses i variades, unes més i unes menys efímeres: ara bé, els manquen els canals segurs d'interlocució i de mediació amb les institucions del poder polític local i nacional. El replegament que prenen moltes d'aquestes mobilitzacions —sostinc— depèn en gran part d'això: de la precarietat de la relació amb les institucions i de l'escàs prestigi de les mateixes institucions i, si no, de l'ús instrumental que les institucions fan d'aquestes mobilitzacions. Toca a les institucions subministrar un marc procedimental que protegeixi els drets individuals de les majories morals i doni espai a la negociació i al conflicte entre les diversitats culturals. Això vol dir que les mobilitzacions ciutadanes poden no tenir conseqüències d'iniciativa privada quan l'organització o la implicació es duguin a terme a través de regles clares que comportin representativitat i transparència. No es tracta, doncs, de demonitzar aquestes mobilitzacions, ans al contrari: les mobilitzacions testimonien, com a mínim, un desig de participació ciutadana, que avui és essencial en la posada en marxa d'una governança inclusiva. Es tracta, doncs, d'orientar el desig de protagonisme i participació cap a objectius no privats, inclusivament i «democràtics».

Això ens porta a les nocions, relacionades entre si, de «comunitat» i els significats de ciutadania.

La ciutat moderna és, abans que res, el lloc en què es troben i retroben pluralitat i diversitat. Això en constitueix la riquesa i l'atracció, així com els riscos i els perills.

Des d'aquest punt de vista, la comunitat és el contrari exacte de la ciutat: almenys en els clàssics de la sociologia, la ciutat és la «societat», és a dir el lloc dels *individus* que quan es relacionen és perquè ho han escollit (per contracte), més enllà de les pertinences adscrites i els lligams de sang. Això no vol dir que els nuclis comunitaris no continuïn existint,⁷ però no són aquests els que caracteritzen l'estil de vida ciutadà. Anonimat, estrangeria, multiplicitat, individualisme s'ofereixen a les persones que viuen a la ciutat com a oportunitats i perills (les oportunitats s'ofereixen als homes, als perills hi opten les dones). No és nova, tanmateix, ni tan sols la tendència, sostinguda per la política urbanística, de formar instal·lacions homogènies per classes socials, lloc d'origen, estil de vida. En moltes ciutats aquesta tendència és actualment molt accentuada, amb la creació de «parets a cada cantonada», de manera que en certs sentits la metròpoli cosmopolita i globalitzada és així només per a les «elits superiors de cada país... En un món de diàspores que es multipliquen, una cosa que no passa és la desaparició de les fronteres. Més aviat sembla que se n'erigeixen a cada cantonada de cada barri degradat del nostre món».⁸

Es pot suposar que és justament aquesta accentuació de les diàspores el que produeix com a defensa interna i externa els mites de les ètnies: les cultures són híbrides i dinàmiques, les ètnies són tancades i excloents, justament s'interessen per les fronteres, no per allò que contenen i que recíprocament deixen fora. Les polítiques de «comunitat» no fan sinó confirmar i legitimar les fronteres, produint el que Crawford anomena «espirals de marginació».

És ben sabut que el concepte de ciutadania exclou alhora que inclou. He al·ludit, d'altra banda, a la presència actual d'almenys dues maneres més d'entendre *ciutadà* o *ciutadana*: d'una banda, tenim l'accepció de ciutadà com a titular de drets, i també dels drets socials (el requeriment i la pretensió dels quals encara són una font de mobilització i de lluita), encara que es manté una certa ambigüitat per la qual aquesta titularitat és del ciutadà jurídicament com a tal, és a dir, que pertany a la comunitat nacional. De l'altra, hi ha la versió neoliberalista, per la qual el (bon) ciutadà és el que vetlla per si mateix, que corre els riscos tot sol i es fa càrrec personalment de les seves conseqüències, ja siguin bones o dolentes. Córrer riscos i assumir-los individualment és molt difícil, produeix inseguretats i promou la desconfiança i, per consegüent, crea una divisió profunda entre els que estan a l'altura de fer-ho i els que no.

Des d'un altre punt de vista, *ciutadà* vol dir només habitant de la ciutat, és a dir la persona que viu o freqüenta de manera regular, per qualsevol motiu, l'espai urbà: treballadors que van i vénen cada dia, usuaris urbans, vagabunds, prostitutes i immigrants inclosos.

És possible tenir en compte aquesta darrera accepció i jugar-la amb la primera (titularitat de drets), tot valent-se de la segona (assumpció personal de la responsabilitat) per apreciar-ne els valors de participació directa, al mateix temps que col·lectiva, més que no pas individual?

7. Vegeu, per exemple, Durkheim, però també els sociòlegs de Chicago.

8. Friedman 2000, p. 141.

Em sembla que el deure de les polítiques democràtiques orientades a donar seguretat és el de provar aquest camí, o almenys representar-lo tant en els seus discursos com en els seus projectes.

Avui la confiança és un recurs molt escàs i molts són els que dubten que es pugui produir a través d'accions (polítiques) intencionades. Tanmateix, és un recurs indispensable a l'hora d'emprendre accions col·lectives adreçades a la producció de béns comuns. El que la política podria i hauria de fer és crear les condicions per crear més confiança: a través de la creació i la distribució de recursos econòmics i socials per aconseguir que tots i totes puguin córrer riscos, experimentar, innovar i sentir que controlen la pròpia situació; proporcionar un marc procedimental creïble i èticament factible (Offe 1999) per tal que es formin autònomament grups i associacions de ciutadans, la col·laboració amb els quals és útil i necessària, a condició que a aquests se'ls demani un mínim de transparència organitzativa i representativa. A la ciutat, entre altres coses, i sobretot, no tan sols s'hi mouen ciutadans i ciutadanes «conformistes», sinó també agrupacions de joves diverses, com ara centres socials i grups i associacions de dones, que juntament amb els serveis produeixen esfera pública, com les cases antiviolència: tots aquests són i poden ser actors decisius en la producció de confiança, la creació i la defensa dels espais públics per a la trobada i el debat entre la diversitat (contra, per exemple, la tendència creixent a tancar, privatitzar o semiprivatitzar, donar diners a l'escola privada, etc.) i la posada en xarxa de serveis públics i privats.

En un marc d'aquest tipus, les intervencions situacionals (la millora de la il·luminació, la disminució del trànsit urbà, la neteja dels carrers i dels barris, la multiplicació de les zones de vianants) i les intervencions urbanístiques enfocades a sanejar la degradació de moltes zones no tan sols són necessàries sinó que assumeixen el signe d'indicadors de la cura que les institucions tenen dels béns públics.

Em pregunto, però, si aquest tipus complex i plural de polítiques ha d'anar o pot anar sota l'etiqueta de les polítiques de seguretat: els noms de les coses són importants, tal vegada decisius. I seguretat comporta avui protecció, tutela, exclusió d'alguna cosa o d'algú, es refereix, en el context actual, a la defensa contra la delinqüència i l'incivisme: no tan sols, com passa sovint, polítiques anomenades així poden acabar per generar, legitimar, o fins i tot augmentar el sentit d'inseguretat col·lectiu i individual, sinó que, a més, corren el risc d'estimular expectatives que no poden sinó ser decebudes, la qual cosa suscita espirals difícilment governables de requeriments i expectatives que van, en canvi, en la direcció de les polítiques autoritàries i repressives.

BIBLIOGRAFIA

- BIANCHI, H.; VAN SWAANINGEN, R. *Abolitionism. Toward a Non-Repressive Approach to Crime*. Amsterdam: The Free Press, 1986.
- BAUMAN, Z. *La solitudine del cittadino globale*. Milà: Feltrinelli, 2000.
- CHRISTIE, N. «Suitable Enemy». A: BIANCHI, H.; VAN SWAANINGEN, R. (editors) *Abolitionism. Toward a Non Repressive Approach to Crime*. Amsterdam: Free University Press, 1986.

- COHEN, S. *Visions of Social Control*. Cambridge: Polity Press, 1985.
- CRAWFORD, A. *The Local Governance of Crime. Appeals to Community and Partnerships*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- DAVIS, M. *La città di quarzo. Indagine sul futuro a Los Angeles*. Roma: Manifestolibri, 1993.
- DE GIORGI, A. *ZeroTolleranza. Strategie e pratiche della società di controllo*. Roma: DeriveApprodi, 2000.
- D. A. *Differenza di genere e politiche di sicurezza nelle città europee*. Col. Quaderni di città sicure, núm. 17, any 5, maig-juny de 1999.
- FEELEY, M.; SIMON, J. «Actuarial Justice». A: NELKEN, D. (editor) *The Futures of Criminology*. Londres: Sage, 1994.
- FRIEDMAN, J. «Cultural Insecurities and Global Class Formation». A: TEHRANIAN, M. (editor) *Worlds Apart. Human Security and Global Governance*. Londres: I. B. Tauris, 2000.
- GARAPON, A.; SALAS, D. *La République pénalisée*. Baume-les-Dames: Hachette, 1996.
- MADRIZ, E. *Nothing Bad Happens to Good Girls*. Berkeley: University of California Press, 1997.
- MANERI, M. «Gli allarmi sulle violenze sessuali nella stampa emiliano-romagnola. I casi di Bologna e Rimini». A: *La sicurezza in Emilia Romagna*, IV Rapporto annuale, seconda parte: *Sicurezza e differenza di genere*. Col. Quaderni di Città sicure, núm. 14, any 4, novembre de 1998.
- MERRY, S. E. *Urban Danger. Life in a Neighborhood of Strangers*. Filadèlfia: Temple, 1981.
- OFFE, C. «How Can We Trust Our Fellow Citizens?». A: WARREN, M. E. (editor) *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- O'MALLEY, P. «Risk, Power, and Crime Prevention». A: *Economy and Society*, 21, 1992.
- PITCH, T. *Responsabilità limitate*. Milà: Feltrinelli, 1989.
- PITCH, T.; VENTIMIGLIA, C. *Sicurezza e differenza di genere. Bologna, Piacenza e Ravenna a confronto*. Col. Quaderni di città sicure, núm. 19, any 6, gener-febrer 2000.
- ROBERT, P. «Les normes de l'Etat-nation». A: ROBERT, P.; SACK, F. (editors) *Normes et Déviations en Europe*. París: L'Harmattan, 1994.
- SPARKS, R. «Reason and Unreason in "Left Realism": Some Problems in the Constitution of the Fear of Crime». A: MATTHEWS, R.; YOUNG, J. (editors) *Issues in Realist Criminology*. Londres: Sage, 1992.
- WACQUANT, L. *Parola d'ordine: tolleranza zero*. Milà: Feltrinelli, 2000.
- WALKLATE, S. «Victims, Crime Prevention and Social Control». A: REINER, R.; CROSS, M. (editors) *Beyond Law and Order*. Basingstoke: Macmillan, 1991.
- WALKLATE, S. «Excavating the Fear of Crime: Fear, Anxiety or Trust». A: *Theoretical Criminology*, vol. 2, núm. 4, novembre de 1997.
- WALKOWITZ, J. «Jack lo squartatore e i miti della violenza maschile». A: CORBIN, A. (editor) *La violenza sessuale nella storia*. Bari: Laterza, 1992.
- YOUNG, J. «Il fallimento della criminologia: per un realismo radicale». A: *Dei delitti e delle pene*, IV, 3, 1986.